

épült lakótorony... A határvárak és királyi várak már rendeltetésüknél fogva sem állhatnak csak egy lakótoronyból, hiszen kisebb-nagyobb védőőrséget kellett befogadniok. Tornyük, jóllehet lakóhelyül is szolgálhatott, főként az őrtorony szerepét töltötte be.”

B. Nagy Margit könyvének természetesen nem célja a feudális magyar várépítés egészének bemutatása. De fenti — és többi — megállapítását, a közös múlt törvényszerűségei folytán, itthon is fontolóra kellene venni.

Másfelől meg kell ismételnünk korábbi fenntartásunkat a belső és külső torony oldalazáson alapuló elkülönítése ellenében, valamint időrendjük tekintetében. Vajdahunyad külső toronya távolról sem az első ilyen épület. Ellenkezőleg: az első külső tornyok nálunk évszázadokkal megelőzik a tü-

zértség alkalmazását — és feltehetőleg Erdélyben is.

A bevezető rész apparátusával kapcsolatban szabadjon megemlítenünk, hogy jó lenne az alaprajzok mindegyikénél ismerni a léptéket és tájolást. Talán egy összefoglaló térkép is segíthetné a tájékozódást, amennyiben felüntetné a forrásokban és a szövegben említett várakat, erődített objektumokat.

A forrásközlő rész bőséges és alapos tájékoztatást ad és mindenképpen megfelel a kötet elé tűzött célnak. Még ha a néhol eléggé szabad közlési forma miatt forrásként hivatkozni rá nem is mindig problémamentes, szakember és érdeklődő egyaránt komoly mértékben támaszkodhat B. Nagy Margit könyvére.

Marosi Endre

ANTON LEHÁR

ERINNERUNGEN

Gegenrevolution und Restaurationsversuche in Ungarn 1918—1921

(Herausgegeben von Peter Broucek. Verlag für Geschichte und Politik. Wien, 1973. 280 p.)

Érdekes olvasmány egy főbb vonatkozásaiban tisztázott időszak szereplőjének visszaemlékezése. S nem csupán az első világháborút követő évek kutatója számára. Anton Lehár 1924 táján keletkezett, majd 1946-tól 1957-ig javított emlékirata a résztvevő, a politikai és katonai döntésekhez közel álló szereplő benyomásait adja, amelyek elsődlegesen az első világháború utáni magyar legitimizmus történetéhez szolgáltatnak ismeretanyagot. Az ausztriai magyar ellenforradalmi szervezkedésről, ennek politikai és katonai vonatkozásairól, a Tanácskormány bukása utáni nyugatmagyarországi helyzetről, a még alakuló legitimista mozgalmról, ennek az eseményeket egyre kisebb mértékben alakító hatásáról szóló memoár azokat a politikai funkciókat kívánta vállalni, amelyeket a perspektíváit vesztő legitimizmus a huszas évek közepén még hangoztatott. Lehár emlékirata tényanyagában, szemléletében teljesen rokon Borovicszeny és Werkmann munkáival: igye-

kezett terhelő módon leleplezni a legitimista elképzelésektől kezdetben csak távolodó, majd azokkal engedmények nélkül szakító politikai megoldásokat, amelyek kezdetben elsődlegesen, később szinte kizárólagosan voltak képesek megrajzolni az ellenforradalmi magyar politikai berendezkedés egészének arculatát. Ez a leleplezése sok vonatkozásban a frakcióharcokban vesztes fél álláspontja volt, még mindig — bár teljesen irreális — politikai célkitűzésekhez szabott megoldások kísérlétével.

Anton Lehár emlékirata — érdekes módon — hadtörténeti értelemben nem sok ismeretanyagot közöl. Ezt azonban érthetővé teszi az emlékiratokban ábrázolt helyzet, amelyben a fegyveres erők alkalmazásának kérdéseit elsődlegesen az ellenforradalmi berendezkedés frakcióharcokkal színezett politikai szempontjai határozták meg. Lehár közli — a Horthy-féle budapesti bevonulás céljaira is igénybe vett — hadosztályának legfontosabb mutatóit:

358 tiszt, 17 366 légénységi állományú személy, 1642 ló, 128 gépfegyver, 53 löveg, amely 15 útegre tagolódt. E hadosztály belpolitikai célokra felhasználható katonai értékéről Lehár kifejezetten nem szólt ugyan, azonban több utalása megfogalmazta: hadosztályparancsnokként, illetve a szombathelyi katonai körzet parancsnokaként olyan értékű fegyveres erővel rendelkezett, amely a siker reményével vehette volna fel a harcot a legitimista politikai megoldások ellen felsorakozókkal szemben. Másik érdekes hadtörténeti adata egyéb szempontból tendenciózus: Lehár arról számol be, hogy 1920. június 16-án a hadsereg vezetése a fegyverzet fejlesztésének kérdéseit megvitattva foglalt el teljesen irreális álláspontot. A Lehár által racionálisan bírált állásfoglalás az adott helyzetet messze túllépő terveket vázolt — „...nagyvonalú kísérletek új fegyverek bevezetésével...” — s kapcsolódott a hadsereg vezetésének kalandor külpolitikai akciókat fontolgató elképzeléseihez.

Mint említettük, Lehár emlékiratainak forrásértékét elsődlegesen az a leleplező szándék adja, amelynek motivációt a hatalomból kiszoruló, politikai feladatokra is vállalkozó katona szemlélete rejti. Lehár ellenfelei elsődlegesen a királyválasztó politikusok, Gömbös, s természetesen a fővezérből államfővé avanzsált egykori szárnysegéd és flottaparancsnok. Lehár szemléletesen ábrázolja a kormányzó legitimista pózai és antilegitimista lépései közötti távolság növekedésének folyamatát, miközben alkalmat talál, arra is, hogy a kormányzóval folytatott beszélgetéseinek ismertetései során az államfő politikai felkészületlenségének már szinte komikus jellemzőit csokorba szedje. Lehár memoárjában továbblépett azokon a legitimista megnyilvánulásokon, amelyek Horthy Saulus-Paulus átváltozását királyválasztó környezetének tulajdonították. Nem látott politikai távolságot a különítmények és Horthy között, amely megítélés természetesen ismét legitimista nézőpontból fogalmazódott meg.

Lehár az eseményeket időrendben tárgyalja 1918. november 14-től, amikor ezredével alakulatként tért vissza Szombathelyre. Leírásaiban — természetesen — a rendező elvet a legiti-

mizmus szempontjai jelzik, elméleti igényű fejtegetései — például a szent korona tanáról — a legitimista publicisztika egyértelmű átvételét jelentik. Az ausztriai magyar ellenforradalmi szervezkedésről sok újat nem közöl, viszont a számunkra alig ismert közlései a katonai előkészületeket érintik. Lehár szól a katonai előkészületek súlypontjának Stájerországba való áthelyezéséről, a feldbachi kiképző központ megteremtésének körülményeiről. Érdekes, hogy a katonai előkészületek megvalósítása során több ízben került ellentétbe az ausztriai magyar ellenforradalmi emigráció politikai vezetőjének tekinthető Bethlen Istvánnal, akinek utasításait távolról sem tekintette önmagára kötelezőnek.

A Tanácskormány bukása utáni helyzet ábrázolása során Lehár igyekezett azokra a különbségekre rámutatni, amelyek az ő körzetének viszonyai és a „szegediek” által megszállt területeken bevezetettek között mutatkoztak. Ez a különbségtétel természetesen nem éri el a Lehár által ábrázoltak mértékét, bár kétségtelen, hogy az ellenforradalom nyugat-magyarországi megoldása nem csupán árnyalataiban tért el az ellenforradalom egészének jellemzőit meghatározó tényektől. Nem érdektelenek Lehár közlései abból a szempontból sem, hogy Nyugat-Magyarország, illetve a szombathelyi körzetparancsnokság által nyújtott lehetőségek mennyiben képezhettek bázist az ellenforradalom valamely legitimista változatának megoldása számára.

Ehhez hasonló Lehár ábrázolása a budapesti bevonulást követő időszak politikai eseményeiről. Beszél a fővezérség és a budapesti honvédelmi minisztérium ellentéteiről, jellemzi a fővezérség propagandaosztálya tiszteinek politikai állásfoglalását — antiszemitizmus, Habsburg-ellenesség, Horthy-kultusz —, éleződő ellentéteit a Prónay-csoporttal. Érdekesek azok a közlések, amelyek a rendkívül tarka és változatos elképzeléseket hordozó legitimizmus akcióképessé formálásának kísérleteiről számolnak be. A Beniczky belügyminiszterrel, Friedrich miniszterelnökkel, majd honvédelmi miniszterrel, Apponyival és Andrássyval tárgyaló Lehár a legitimista mozgalom

első számú katonai exponenseként számolt be ezekről az eseményekről.

Lehár emlékirata az első királypuccsot tárgyalja a legrészletesebben. A szerző 1920. február 11-én került közvetlenül írásos kapcsolatba a visszatérést tervező IV. Károllyal, majd vállalt a húsvéti puccs idejére olyan szerepet a király érdekében, amely az események után logikusan vezetett a hadseregből történő kiváláshoz. Az első királypuccs eseményeinek ábrázolása során Lehár közöl néhány olyan táviratváltást a kormányzó és Szombathely között, amelyek eddig nem voltak ismertek. Plasztikusan rajzolja meg a Szombathelyre érkező politikusok állásfoglalásait, s a helyzetet, amikor a kisantant katonai beavatkozása lehetőségének felnagyítása, illetve bagatellizálása jelezte a hovatarozás egyre világosabb válaszokat kívánó jellegét.

A második királypuccsot csak vázlatosan érinti az emlékirat — nővumot ez a rész nem tartalmaz.

Lehár ezredesnek a legitimista mozgalomban képviselt nézeteire emlékiratai egyértelműen utalnak. Nem volt híve valamely engedményes megoldásnak, egyértelműen Károly visszatérését akarta, s ebből következett, hogy már a puccsok idején sem tudta politikailag követni a koncessziókra készülő különböző variánsokat. (Ez a szempont jelentkezik az emlékiratnak a magyarországi főhercegekkel foglalkozó megítéléseiben is.

Az emlékiratokat sajtó alá rendező Peter Broucek rendkívül lelkiismeretes munkát végzett. A memoárban említett sok név lexikális feloldása tudományos értékű teljesítményt hozott létre. A bevezetésben adott Lehár-életrajz elősegíti a memoár megértését, történeti bevezetője viszont nem áll teljes összhangban a magyar történetírás legújabb eredményeivel.

Hasznos vállalkozásként tudjuk értékelni Lehár emlékiratainak közzétételét, amely elsődlegesen a legitimizmus történetének kutatói számára kínál ismeretanyagot, s lehetőséget az összefüggések feltárásához.

Vargyai Gyula

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Voенно-Isztoriceszkij Zszurnal (Szovjetunió), 1973. 10—12. sz.

A megemléztendő tanulmányok közül időben legkorábbi kérdéssel *A. Konyev* ezds.: V. I. Lenin és a Vörös Gárda (1917. október—1918. március) (1973. 12. sz. 3—11. o.) című írása foglalkozik. A lenini tanítás szerint a forradalmi hadsereg a forradalmi nép (és nem általában a nép) katonai ereje. Egy ilyen hadsereg kezdeti formája 1917-ben a Vörös Gárda volt, amelyet a munkásosztály a párt vezetésével hozott létre, és amelyhez a forradalom oldalára állt katonák és matrózok tömörültek. A Vörös Gárda alakulatait Petrográdon, Moszkvában, a központi iparvidéken, az Uralban, a Donyec-medencében, Ukrajnában, Szaratovban, Caricinben, Minszkben és más városokban hozták létre. Október előtt a Vörös Gárdának kb. 200 ezer tagja volt, ez a forradalmár katonákkal és matrózokkal együtt a proletárforradalom rohamcsapatát képezte.

A Vörös Gárda alakulatai a forradalom után is munkahelyi elv szerint szerveződtek, a belépés önkéntes volt. A szervezeti keret mindinkább katonai elvek szerint alakult. A legkisebb egység volt a tized, négy tized volt egy szakasz, három szakasz egy század, három-négy század egy zászlóalj, a zászlóaljak pedig alakulattá vagy ezredekké szerveződtek.

A párt nagy jelentőséget tulajdonított a Gárdában folyó politikai munkának, 1917 decemberében a törzsekben létrehozták a politikai osztályokat.

Ugyancsak decemberben kezdődött a Vörös Gárda szervezése a falvakban is, ami a munkásokon kívül (októberig szinte csak belőlük állt a Gárda) a szegényparasztság bekapcsolódását jelentette. Ezzel együtt tömegesen léptek be katonák és matrózok, frontkatonák és gyakran altisztek is. Az egyes frontokon a forradalmár katonák, altisztek és tisztek önálló vörösgárdista alakulatokat hoztak létre.